

Streszczenie rozprawy doktorskiej mgr Viacheslava Cherneva pt. „Funkcje syntaktyczne form czasownikowych w baszkirskich tekstach literackich (na podstawie powieści Mostaya Kärima)”

Celem rozprawy doktorskiej jest ustalenie listy form czasownikowych występujących w baszkirskim języku literackim, klasyfikacja tych form a także zbadanie ich funkcji składniowych na materiale tekstów literackich. Przez „formę czasownika” rozumie się formę, pod którą jakiś konkretny czasownik pojawia się w zdaniu. Tak zdefiniowana forma zawiera temat oraz formant. Różne modyfikacje samego tematu (np. *verba passiva*, *iterativa* itp.) pomija się w pracy milczeniem.

Wybór tematu pracy doktorskiej uzasadnić można brakiem prac dot. języka baszkirskiego na gruncie polskiej turkologii, wysokim stopniem zróżnicowania poglądów na morfologię i składnię tegoż języka (czego dowodzi przeprowadzona analiza czterech opracowań gramatycznych), jak też tym, iż Mostay Kärim, pisarz, poeta, publicysta i tłumacz, jest jedną z najwybitniejszych postaci współczesnej literatury baszkirskiej. Postać ta, jak i cała literatura i kultura baszkirska, jest w Polsce praktycznie nieznana. Fakt ten uzasadnia zarówno zamieszczenie we wstępie pracy podstawowych informacji o narodzie oraz języku baszkirskim, jak też dodanie do pracy aneksów z informacją o rozwoju literatury baszkirskiej, życiu i twórczości Mostaya Kärima, oraz z mapami Baszkortostanu współczesnego i historycznego.

Pierwszym krokiem do osiągnięcia wytyczonego celu było zestawienia przyjętych przez różnych autorów klasyfikacji baszkirskich form czasownikowych. W części A pracy przedstawiono poglądy czterech naukowców, którzy zajmowali się morfologią czasownika baszkirskiego. Analizę przeprowadzono na podstawie następujących źródeł: „Gramatyka języka baszkirskiego” (ros. *Grammátika baškírskiego ázyká*, N. K. Dmitrijew, 1948), „Podręcznik języka baszkirskiego” (ang. *Bashkir Manual*, N. Poppe, 1961), „Gramatyka współczesnego baszkirskiego języka literackiego” (ros. *Grammátika sovreménnoego baškírskiego literatúrnoego ázyká*, red. A. Jułdaszew, 1981; w Baszkortostanie praca ta obecnie uchodzi za normatywną) oraz „Współczesny baszkirski język literacki: Morfologia” (baszk. *Xäðerge başqort äðäbi tele: Morfologiya*, M. W. Zajnullin, 2005). Ponieważ stanowiska ww. autorów w kwestii morfologii czasownika baszkirskiego znacznie się różnią, w kolejnej części rozprawy opracowano klasyfikację form czasownika baszkirskiego, opartą przede wszystkim na kryterium morfologicznym. Wydzielono 22 formy morfologiczne, w których może występować czasownik baszkirski.

Po sporządzeniu klasyfikacji form morfologicznych czasownika baszkirskiego, w sposób szczegółowy omówiono także kwestię ich użycia w zdaniu, tj. funkcji syntaktycznych. Materiałem badawczym posłużyły teksty utworów Mostaya Kärima. Niektóre z form, którym we wcześniejszych opracowaniach nie przydzielono nazw ani nie opisano ich właściwości morfologicznych, w niniejszej pracy zostały szczegółowo zbadane pod kątem syntaktycznym po raz pierwszy.

W ramach przeprowadzonego badania opisano także konstrukcje z czasownikami posiłkowymi oraz wyrazami modalnymi, w których mogą występować różne formy czasownikowe. Używane w tekstach konstrukcje wskazują na czas, fazę lub trwałość działania, albo na realność/nierrealność, konieczność/brak konieczności, chęć/niechęć jego wykonania. Okazało się, iż poza formami i konstrukcjami, regularnie stosowanymi we współczesnym języku literackim, M. Kärim stosuje również szereg innych, mających oddać osobliwości żywego języka mówionego z jego regionu, albo ukazać formy języka oficjalnego, charakterystycznego dla tych czy innych czasów.

W wyniku przeprowadzonego badania można dojść do wniosku, iż nie wszystkie formy czasownikowe są używane w tekstach M. Kärima równie często (czy też mogą pełnić wszystkie podstawowe funkcje w zdaniu). Jediną funkcją syntaktyczną, w której mogą występować wszystkie formy czasownika baszkirskiego, jest funkcja orzeczenia. Jeśli chodzi o częstotliwość użycia form, niektóre z nich (verba finita, participium perfecti) są używane regularnie w różnorodnych kontekstach, inne zaś służą tylko do tego, by „odesłać” czytelnika do innego tekstu (np. wskazać na to, iż cały tekst, w którym została ona użyta, pochodzi z bajki), bądź wskazać na konkretny styl, charakterystyczny dla tego czy innego protagonisty, jego wiek, epokę, w której ma miejsce działanie itp. Większość protagonistów M. Kärima posługuje się żywym językiem baszkirskim, dlatego niektóre formy (np. nomen abstractum I, nomen abstractum II nomen modale I) są w tekstach używane dosyć rzadko, najczęściej w ramach konstrukcji zleksykalizowanych.

Chciałoby się wyrazić nadzieję, że niniejsza praca, przy wszystkich swoich niedostatkach, przyczyni się do pogłębienia wiedzy o języku baszkirskiej literatury pięknej, jego morfologii oraz składni. Ewidentne jest również, iż problem składni baszkirskiego tekstu literackiego wymaga dodatkowych badań. Ciekawe byłoby na przykład porównanie języka Mostaya Kärima, tzn. struktury i semantyki jego utworów, z językiem innych wybitnych autorów baszkirskich.

